

Inspirationsmateriale til undervisning

48668: Tidlig opsporing – børn i udsatte positioner

Udviklet af:

Navn: Claus Nesgaard og Bitten Salomonsen

SOSU Østjylland

Email: bsa@sosuoj.dk

Dato: december 2017

1. Uddannelsens sammenhæng til jobområde (FKB)

Moder-FKB:

2629 Pædagogisk arbejde med børn og unge

Arbejdsfunktioner

Uddannelsen er udviklet til AMU målgruppen, der arbejder i pædagogiske dagtilbud. Det vil derfor være dagplejere, pædagogmedhjælpere og pædagogiske assistenter.

Socialstyrelsens udmelding om Tidlig opsporing, danner baggrund for den viden og de redskaber, som den enkelte medarbejder skal have kompetencer i forhold til.

Uddannelsen hjælper deltagerne i indføringen af arbejdsredskaber/handleguides, i henhold til indsatsområdet under Socialstyrelsen, som sikrer at man som pædagogisk medarbejder er opmærksom på og i stand til at kunne se, om barnet er i trivsel, moderat trivsel eller i mere sårbare og udsatte positioner.

Det er lovbestemt, at der handles og iværksættes tidlige indsatser for barnet og familien i udsatte positioner, for at de sikres den nødvendige hjælp i tide. Der er derfor et skærpet fokus på, at deltagerne arbejder med tidlig opsporing som en del af et forebyggende og sundhedsfremmende pædagogisk arbejde, i forhold til egen faglighed, til samarbejdet med familien og i det tværfaglige samarbejde.

De lokale handleguides er et led i en national beredskabsplan for at kunne reagere både på den korte og den lange bane: At kunne være opmærksomme på de forhold som barnet i den umiddelbare situation synes at trives med men, som på den lange bane vil kunne skabe risikofaktorer/belastningsfaktorer der bringer barnet i udsatte positioner og er med til at hæmme trivsel, udvikling, læring og dannelsesprocesser.

Deltagerforudsætninger

Deltagerne skal være indstillet på, at bevæge sig over i det social- og specialpædagogiske område, udover det normalpædagogiske område, hvor psykisk robusthed, pædagogiske relationskompetence og observationskompetence bringes i spil på nye måder.

Socialstyrelsen har en forventning til, at personalet i det normalpædagogiske område udvikler et "mindset", der bygger på en forebyggende tilgang: At man som medarbejder kan udføre pædagogiske observationer og analyse, der sikrer at man både ser og handler professionelt på bekymring og direkte tegn på manglende trivsel og dermed ser børnene (og deres forældre) i tide.

Ovenstående vægtes primært i denne uddannelse. Det anbefales at deltagerne efterfølgende supplerer deres viden og handlekompetence med AMU-uddannelsen "Arbejdet med børn i udsatte positioner" som del 2. I denne uddannelse bygges videre på de konkrete pædagogiske aktiviteter i relation til den målrettede handleplan, herunder individuelle tiltag i forhold til barnet, men også et bevidst inkluderende pædagogisk læringsmiljø, betydningen af børnefællesskaber, professionelle samarbejdspartnere og et tæt familiesamarbejde.

Der er således udviklet følgende handlingsorienterede målformuleringer for uddannelsen:

Med forståelse for overordnede målsætninger, kan deltageren medvirke til tidlig opsporing og indsats for børn i udsatte positioner. Herunder vil deltageren kunne:

- Reagere på bekymring, på baggrund af viden om de fire trivselsdimensioner
- Observere ud fra strukturerede, anerkendte og professionelle observationsredskaber
- Medvirke ved udarbejdelse af en objektiv individuel trivselsvurdering
- Anvende handleguides og værktøjer i udarbejdelse af en handleplan for en tidlig indsats
- Indgå i en væsentlig, respektfuld dialog med forældrene om barnets trivsel og behov
- Beskrive og begrunde situationer som grundlag for analyse, refleksion og nye handlemuligheder i et helhedsorienteret samspil med forældre, barnet og tværfaglige samarbejdspartnere
- Reflektere over egen rolle i relationerne til forældre og det tværfaglige samarbejde.

Relevante uddannelser at kombinere med

- *Pædagogiske læringsmiljøer i dagtilbud* (under revision – nuværende uddannelse; Inkluderende pædagogiske miljøer i dagtilbud & SFO, 40955)
- *Arbejdet med børn i udsatte positioner* (under revision – nuværende uddannelse; Arbejdet med udsatte børn og unge, 40735)
- *Forældresamarbejde* (under revision – nuværende uddannelse; Forældresamarbejde i pædagogiske dagtilbud, 44296)
- *Børns kompetenceudvikling 0 – 5 år*, 44299 (planlagt revision til Alsidig personlig udvikling)
- *Metoder til at arbejde med læreplanstemaer på tværs* (under revision – nuværende uddannelse; Planlægning af pædagogiske aktiviteter, 44431)
- *Refleksion i forhold til den pædagogiske praksis* (ny -under udvikling)
- *Kommunikation og sprog* (under revision – nuværende uddannelse; Leg med sprog 40625)
- *Krop, sansning og bevægelse* (under revision – nuværende uddannelse; Børns motorik, sansning og bevægelse 44262)
- *Børn og natur* (planlagt revision til *Natur, udeliv og science*)
- *Børns udtryksformer* (planlagt revision til *Kultur, æstetik og fællesskab*)
- *Arbejdet med børnemiljø i dagtilbud* (planlagt revision til *Social udvikling*)
- *Neuropædagogik som redskab i pædagogisk arbejde*, 44859
- *Arbejdet med for tidligt fødte børn*, 40993
- *Mentalisering i omsorgs- og relationsarbejde*, 48670

2. Ideer til tilrettelæggelse

I arbejdet med tidlig opsporing skal man være opmærksom på den lovgivningsmæssige underretningspligt ved trivselsvurderinger, der giver anledning til bekymring. Det anbefales at dagpleje, vuggestuer og børnehaver laver en trivselsvurdering af alle børn i dagtilbuddet mindst to gange årligt.

Derfor er det en forventning, at personalet arbejder systematisk, men også reagerer på individuelle tegn, for at kunne opspore barnet i udsatte positioner, og at personalerne udviser handlekompetence og mod til at ville og kunne gøre en tidlig indsats. Samtidig sigtes der mod at udvikle fælles principper for, hvorledes opsporing og tidlig indsats kan gøres virkningsfuldt.

Evidensbaserede undersøgelser viser, at den tidlige opsporing og efterfølgende indsats har betydelig indvirkning for barnets skolegang, trivsel, læring og udvikling på den lange bane. (F.eks. ud fra Heckmann kurven)

AMU-Uddannelsen skal derfor sigte mod at deltageren bliver bevidst om at udvikle det "forebyggende mindset", hvor den pædagogiske handlepraksis omfatter at kunne:

- Se og opspore tegn på sarte, sårbare, udsatte og truede børn ved hjælp af pædagogiske arbejdsredskaber
- Skabe forståelse for risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer
- Tænke og handle forebyggende og ift. udvikling af barnets og forældrenes mestringskompetencer

Omdrejningspunktet er at kunne indgå i undersøgelsesprocessen omkring de risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer, der hæmmer barnets trivsel, læring og udvikling. Hovedsigtet er derfor at give deltagerne indblik i de trivselsdimensioner, som omfatter barnets trivsel samt træning i brugen af observationsmodeller og trivselsguides.

Det anbefales at bruge Socialstyrelsens materiale: "*Guide til tidlig opsporing af børn i en udsat position*", som udfolder de forskellige elementer i opsporingsmodellen. Link:

https://socialstyrelsen.dk/filer/born/forebyggelse-og-tidlig-indsats/tidlig-opsporing-vuggestuen_ny.pdf

I guiden gennemgås opsporingsmodellens metoder; trivselsvurderinger (trivselsskema), overgangsmodellen, ekstern faglig sparring og dialogmodellen for mødeafholdelse.

Udgangspunktet for tilrettelæggelsen af undersøgelsesprocessen tager afsæt i forståelsen bag de fire trivsels-dimensioner:

De fire trivsels-dimensioner

1) Den psyko-emotionelle	Virker barnet glad og tilfreds? viser barnet tillid til sine omgivelser? Har de nære omsorgspersoner en god kontakt med barnet, og drager de den nødvendige omsorg svarende til barnets behov?
2) Den kognitivt/-sproglige	Udvikler barnet sig kognitivt ift. dets alder? Er barnets sproglige udvikling alderssvarende? Viser barnet interesse for sine omgivelser? Har barnet tillid til sig selv og egen evne? Søger barnet at mestre nye færdigheder? Søger de voksne omkring barnet at stimulere barnet til at lære nye færdigheder?
3) Den psykosociale	Søger barnet kontakt med andre, og opnår det kontakt (de lidt større børn)? Indgår barnet i legefællesskaber, og kender det de sociale spilleregler for samvær? Trives barnet i samværet med andre børn og voksne?
4) Den fysiske og sansemotoriske	Virker barnet sundt og rask? Får barnet tilfredsstillt sit søvnbehov? Får barnet den nødvendige kost? Tager det lille barn føde til sig og er det lidt større barn hverken undervægtig eller overvægtig? Virker barnet rent og velplejet? Er barnets motorik alderssvarende? Er barnets sansemotoriske udvikling alderssvarende? Udvikler barnet sig fysisk svarende til alderen?

Ovenstående refleksionsspørgsmål til hver af de fire trivseldimensioner er et eksempel fra guiden, som efterfølgende anbefaler en tretrins -arbejdsproces i forhold til vurderingen:

- 1) Den individuelle vurdering
- 2) Den kollegiale tværfaglige vurdering
- 3) Dialogmodellens 4 domæner som arbejdsredskab i forhold til samtale med forældrene

Desuden anbefales en årlig selvevaluering i personalegruppen i forhold til brugen af trivselsvurderingerne.

Overgangsmodellen

Overgangsmodellen skal sikre barnets trivsel og udvikling ved at den afgivende fagprofessionelle/institution videregiver relevant information om barnet til den institution, som barnet skal fortsætte i. Dette giver den modtagende institution mulighed for at yde barnet særlig opmærksomhed og støtte, såfremt barnet har behov for dette.

Forberedelsen tager udgangspunkt i et overgangsskema som både forældre og institution udfylder, med henblik på at videregive oplysninger om barnets situation i overgangen fra en institution til en anden. Overgangsskemaet består af tre temaer:

- Barnets styrkesider
- Barnets evt. behov for opmærksomhed og støtte
- Evt. tidligere eller igangværende indsats over for barnet.

I guiden henvises derefter til selve overleveringsmødet. Her er vigtige grundprincipper for mødet (og i øvrigt alle lignende møder) beskrevet.

Dialogmodellen

Har til formål, gennem et målrettet møde, at styrke mødeforberedelsen og gennemførelsen af møder, både monofaglige, tværfaglige, samt møder med forældre.

Dialogmodellen har fire domæner

- Refleksionens domæne
- Sparringens domæne
- Analysens domæne
- Beslutningens domæne

Se mere om modellen i guiden.

Temaer:

Følgende temaer er forslag til emner, som man som underviser kan komme omkring i uddannelsen.

Tema 1: At kunne se barnets signaler på manglende trivsel

At kunne se, forstå og handle på tegn og signaler på at noget er galt

- Signaler omkring småbarnet
- Signaler omkring det større barn
- Signaler hos forældrene
- Signaler i netværket og i nærmiljøet

Tema 2: At kunne medvirke til en trivselsvurdering

Beskyttende faktorer og risikofaktorer

- Beskyttende faktorer omkring barnet, familien, i netværket og i nærmiljøet
- Risikofaktorer faktorer omkring barnet, familien, i netværket og i nærmiljøet

Inddragelse af evt. lokale arbejdsredskaber til arbejdet med tidlig opsporing

Tema 3: At kunne se barnets signaler på manglende trivsel

- Observationer
 - Hvad er en observation?
 - Forberedelse til observation
 - Metoder til observation
- Interaktionsanalysen
- Det sociometriske skema
- At kunne aflæse og fortolke signaler på en pædagogisk relevant måde
- Pædagogiske tilgange: Hvordan kan vi hjælpe barnet med at bryde ud af skyggen og få hjælp til at blive et med sig selv og verden?
- Etik
- Refleksionskompetence og vurderingskompetence i arbejdet med handleguide eller lignende arbejdsredskab

Tema 4: Udarbejdelse af handleplan for pædagogisk tiltag på baggrund af tidlig opsporing

- Samarbejde med forældre
- Samarbejde med tværfaglige samarbejdspartnere
- Refleksion over egen rolle i relationerne til barnet, forældre, tværfaglige samarbejdspartnere

3. Opgaver og undervisningsmaterialer

Undervisningsmaterialet

Der henvises til ideer til materialer/arbejdsskemaer til undervisningen fra Socialstyrelsen.dk: Jill Mehlbye og John Andersen (red.): Tidlig opsporing af børn i en socialt udsat position. Bilagsbind til idékatalog, KORA. Kan ligeledes hentes på www.kora.dk

- Bekymringsbarometeret
- Trivselsskema
 - vejledning til Trivselsskema,
 - Refleksioner og dialoger omkring det enkelte barn
 - Trivselsskema, Arbejdsskema som øvelse
- Dialogredskab til det tværfaglige samarbejde: <https://kommune.viborg.dk/Borger/Boern,-unge-og-familie/Tvaergaende-indsatser/Tidlig-opsporing-og-indsats/Dialogmodellen>

Ved hjælp af bekymringsbarometeret kan deltagerne spore sig ind på barnets trivsel og på de beskyttelsesfaktorer og risikofaktorer, som kan hæmme og fremme trivsel, læring og udviklingsfaktorerne.

For at gøre arbejdet praksisnært kan deltagerne medbringe egne praksisfortællinger eller problemstillinger som analyseres med arbejdsmodellerne.

Det er vigtigt at kunne tage udgangspunkt i de i forvejen brugte arbejdsredskaber fra deltagerne praksis, f.eks. profilhjulene fra "Hjernen og hjertet" og bruge disse i den pædagogiske analyse og i forbindelse med læringsmiljøet.

Er deltagerne ikke bekendte med disse metoder og redskaber, kan det være en fordel at bruge konstruerede cases eller videocases hvor f.eks. trivselsguider eller bekymringsbarometeret kan bruges som analyseredskab og derved analysere sig frem til, hvor barnet kan ligge på bekymringsbarometeret.

Efter at deltagerne har arbejdet med at beskrive barnets trivsel og sammenligne det med barnets øvrige udviklingsbeskrivelser/profiler, er det vigtigt at deltagerne vurderer objektivt validiteten af det set ved at gruppen laver faglige refleksioner over iagttagelserne og tanker om læringsmiljø, forældresamarbejde og det tværfaglige samarbejde, med udgangspunkt i de 3 arbejdsprocestrin:

- 1) Den individuelle vurdering
- 2) Den kollegiale tværfaglige vurdering
- 3) Dialogmodellens 4 domæner

Opsamling på min individuelle trivselsvurdering sammenholdt med mine kollegers/den kollegiale tværfaglige vurdering. At gøre brug af "Dialogmodellens" 4 domæner som arbejdsredskab.

Litteraturliste mv.

Socialstyrelsen 2015 – 2017: Tidlig opsporing

<https://socialstyrelsen.dk/projekter-og-initiativer/born/om-tidlig-indsats-livslang-effekt/indsatser-til-dagtilbud/model-for-tidlig-opsporing>

- Model for tidlig opsporing:
<https://socialstyrelsen.dk/projekter-og-initiativer/born/om-tidlig-indsats-livslang-effekt/indsatser-til-dagtilbud/model-for-tidlig-opsporing/om-modellen-for-tidlig-opsporing>
- Guide til tidlig opsporing af børn i en udsat position, Anvendelse af opsporingsmodellen:
<https://socialstyrelsen.dk/filer/born/forebyggelse-og-tidlig-indsats/model-for-tidlig-opsporing/1-guide-til-tidlig-opsporing-af-born-i-en-udsat-position.pdf>
- Tidlig opsporing af børn i en udsat position – arbejdsbeskrivelse for dagplejere:
https://socialstyrelsen.dk/filer/born/forebyggelse-og-tidlig-indsats/model-for-tidlig-opsporing/2-tidlig-opsporing-dagplejen_ny.pdf
- Tidlig opsporing af børn i en udsat position – arbejdsbeskrivelse for fagprofessionelle i vuggetuen:
https://socialstyrelsen.dk/filer/born/forebyggelse-og-tidlig-indsats/tidlig-opsporing-vuggestuen_ny.pdf
- Tidlig opsporing af børn i en udsat position – arbejdsbeskrivelse for fagprofessionelle i børnehave:
https://socialstyrelsen.dk/filer/born/forebyggelse-og-tidlig-indsats/model-for-tidlig-opsporing/4-tidlig-opsporing-bornehaven_ny.pdf
- Tidlig opsporing af børn i en socialt udsat position, Bilagsbind til idékatalog
<https://socialstyrelsen.dk/filer/born/forebyggelse-og-tidlig-indsats/bilag-til-idekatalog-om-tidlig-opsporing-af-born-i-en-socialt-udsat-position-opsporingsmodel-pdf.pdf>

Øvrige litteratur

- Brug af praksisfortællingen
<https://www.veu-ostjylland.dk/metodekatalog.html>
- Madsen, B. & Brønsted, C. (2016): Inklusion i dagtilbud – en undersøgelse af det pædagogiske arbejde med inklusion i fem dagtilbud. Inklusionsakademiet
- ”Social inklusion i daginstitutionen, hvorfor og hvordan?” Legoglær. Gyldendal.dk, 2014
- Madsen, B. (2017): Inklusion i dagtilbud anno 2017 – status og udfordringer. 0 – 14 nr. 1. 2017. Dansk Pædagogisk Forum. (publikation)
- Madsen, B. (2016): Pædagogik i en inklusions-tid. Tidsskriftet Vera, no. 77
- Master for en styrket pædagogisk læreplan; pædagogisk grundlag og ramme for det videre arbejde med læreplanstemaer og få brede pædagogiske læringsmål, Ministeriet for Børn, undervisning og ligestilling 2017 pædagogiske.laereplaner@uvm.dk